

Een kwestie van mannelijkheid. Een onderzoek naar mannelijkheid, normativiteit en beleid

Margo Brouns en Monika Scholten

's-Gravenhage (VUGA) 1997

160 blz., f 47,-

Het verschijnen van een onderzoeksverslag naar de normativiteit van beleid in termen van mannelijkheid is een opmerkelijk gebeurtenis. Voor de eerste keer staan de schijnwerpers expliciet gericht op de vraag hoe mannelijkheid een rol van betekenis speelt in de beleidsarena. De Directie Coördinatie Emancipatiebeleid van het Ministerie van Sociale Zaken wilde met dit onderzoek de sociale betekenis van mannelijkheid kritisch doordenken. Bovendien wilde de Directie laten uitzoeken 'welke bijdrage het problematiseren van mannelijkheid kan leveren aan algemeen beleid waardoor een pluriforme samenleving dichterbij komt.'

Misschien is het nog te vroeg om te spreken van een kentering in de probleemdefiniëring van het emancipatiebeleid van de overheid, maar de opdracht voor dit onderzoek is wel een teken van een verschuiving in het denken over seksongelijkheid in beleidskringen. De afgelopen twintig jaar bestond de kern van het emancipatiebeleid uit het verbeteren van de maatschappelijke positie van vrouwen, waarbij de prioriteit van beleidsverantwoordelijken en politici lag bij de toename van het aantal vrouwen in de betaalde arbeid. Het problematiseren van gender ging hooguit over aan vrouwen toegeschreven eigenschappen en gedragingen die vrouwen belemmerden om aan het arbeidsproces deel te nemen. Sinds enkele jaren is ook de positie van mannen in het geding, vooral op het terrein van de herverdeling van zorg tussen vrouwen en mannen. Waarom 'vaderen' mannen niet en maken zij het huis niet schoon? Het feit dat de verdeling van zorgtaken binnenshuis en in de mantelzorg zeer moeizaam verloopt, is onderwerp van politieke beschouwingen geworden. Wellicht toonde deze andere blik de noodzaak aan voor een verdieping van de betekenis van gender als ordeningsprincipe in allerlei praktijken. Een onderzoek naar mannelijkheid, normativiteit en beleid is echter opmerkelijk, aangezien hiermee de drempel naar het hanteren van gender als ordeningsprincipe definitief wordt overschreden.

Het vertalen van theoretische inzichten over gender in de praktijk van beleid en strategie is echter geen eenvoudige opdracht, zeker gezien de tijdsdruk waarmee dit soort onderzoek gepaard gaat. Des te verrassender is het resultaat. De onderzoekers presenteren in dit rapport niet alleen een stellingname over de inhoud van stereotiepe beelden van mannelijkheid, maar zij ontwikkelen tevens een toets die in de beleidspraktijk als instrument kan worden gebruikt om de impliciete normeringen over mannelijkheid in beleidsontwerpen bloot te leggen. Bovendien passen zij de toets zelf toe door twee beleidsteksten te analyseren. Het resultaat kan beschouwd worden als een goede opstap voor discussies en reflecties over de inhoud van mannelijkheid in beleidsteksten.

Bij de theoretische uitwerking kan echter een vraagteken worden geplaatst. De onderzoekers wilden de kloof tussen

theoretische kennis en praktische bruikbaarheid overbruggen. In toegepast beleidsonderzoek bestaan er verschillende soorten valkuilen waar onderzoekers in kunnen tuimelen. Als eerste kan men zich te veel richten op het uitleggen en begrijpelijk maken van theoretische kennis, waardoor al snel de vraag naar de toepasbaarheid op de voorgrond treedt: 'Wat is de relevantie hiervan voor ons in de beleidspraktijk?' Een volgende valkuil is het geven van prioriteit aan doelmatigheidsvraagstukken, waardoor het theoretische kader veelal impliciet en onzichtbaar blijft. Hierdoor is er misschien sprake van een tijdelijke inhoudelijke impuls, maar beleidsverantwoordelijken hebben zich de nieuwe invalshoek van de probleemdefinitie niet eigen gemaakt, waardoor de vernieuwing slechts tijdelijk zal zijn. Nu hebben Brouns en Scholten alle mogelijke moeite gedaan om deze valkuilen te omzeilen en een evenwichtige studie te schrijven die zowel theoretische als praktische handvatten geeft. De valkuil van de doelmatigheid hebben zij niet geheel kunnen vermijden.

Een belangrijke beweging richting deze valkuil is het distilleren van vijf beelden van mannelijkheid die model staan voor de inhoud van het dominante beeld van mannelijkheid uit de literatuur. Deze beelden worden vervolgens gecontrasteerd met tegenovergestelde alternatieven. Zo stellen de auteurs dat mannelijkheid een staat van aanwezigheid is in de openbare sfeer. In de openbare sfeer is het dominante beeld van mannelijkheid de producent die de omgeving beheerst en controleert. Het contrast hiervan is de private sfeer en inactiviteit. Een ander beeld van mannelijkheid is een staat van tijdelijke grensoverschrijding, 'echte' mannen onderzoeken het onbekende en het nieuwe. Het contrast hiervan is sociale verantwoordelijkheid en zorg. Tijdens een bijeenkomst van het netwerk 'vrouwenstudies en beleidsonderzoek' bekritiseerde de politicoloog Stefan Dudink deze formulering van een ideaaltipe. Hij stelt dat mannelijkheid hierdoor niet wordt gedeconstrueerd, maar opnieuw wordt geconstrueerd. Bovendien blijft de dichotomie tussen mannelijkheid en vrouwelijkheid in stand. Mannelijkheid is hierdoor niet alleen object van onderzoek, maar ook een analytische factor. De onderzoekers hebben daarom geen alternatief voor verandering kunnen ontwikkelen, bijvoorbeeld door de spanningen binnen mannelijkheidsconcepten uit te werken. Maar volgens de onderzoekers is er 'methodisch geen overtuigend alternatief om onzichtbare mannelijke genormeerdheid zichtbaar te maken'.

Wellicht moeten we daar nog harder aan gaan werken. In plaats van het vooraf zelf construeren van mannelijkheidsbeelden zal de complexiteit en diversiteit van het concept mannelijkheid in een contextbenadering dienen te worden uitgewerkt. In dit onderzoeksrapport is het gevolg van het vastleggen van de dominante mannelijkheidsbeelden de illu-

sie een kant en klare oplossing voor de mannelijkheidsparadox te leveren: de beelden zijn onzichtbaar, want mannelijkheid is vermomd als een algemeenheid of als normaliteit. De oplossing lijkt te vinden in kennis over de dominante ideaalbeelden van mannelijkheid. Die beelden kunnen we opsporen in beleidsteksten. De onderzoekers versterken deze gedachtengang door een *instrument* aan te bieden waarmee beleidsteksten geanalyseerd kunnen worden op de impliciete mannelijkheid, de zogenaamde N-toets (normativiteits-toets). Deze N-toets heeft een brede oriëntatie op het gehele beleidsproces: de probleemformulering, de doelen, de in te zetten middelen en de te voorziene effecten. Voor de uitwerking van de N-toets gebruiken de onderzoekers het werk van Fischer, een Amerikaanse politicoloog die zich heeft toegelegd op het ontwikkelen van een raamwerk waarmee de vooronderstellingen van beleid kunnen worden onderzocht. De N-Toets bestaat uit vier delen. Allereerst dient een beschrijving te worden gegeven van het beleidsvoornemen in termen van doelen en middelen en een beschrijving van de positie van vrouwen en mannen in het betreffende beleidsveld. Vervolgens worden de vooronderstellingen van de probleemdefinitie en de doelstellingen gereconstrueerd die direct zijn gerelateerd aan kwesties rond sekse en gender. In de derde stap wordt een beschrijving gegeven van de effecten van beleidsvoornemens op maatschappelijke waarden en beelden van mannelijkheid. En de laatste stap bestaat uit het aangeven van alternatieve beleidsoriëntaties.

In het rapport zijn twee voorbeelden van beleidsanalyses met deze N-toets uitgewerkt. In de weergave van deze analyses zijn zowel de winst als de beperking van het analysekader af te lezen. In de analyse van de beleidstekst over preventieve en curatieve jeugdzorg wordt bijvoorbeeld haarscherp uiteengezet hoe het genderspecifieke door algemeen geformuleerde problemen wordt verdoezeld, waardoor het beleid minder effectief kan zijn. Het gaat in deze tekst namelijk steeds over de problemen van de jeugd. De analyse laat zien dat het echter meestal alleen over jongens gaat. De 15% zogenoemde kwetsbare jeugdigen die uit de boot dreigen te

vallen zijn vooral jongens die met hun gedragsproblemen maatschappelijke problemen veroorzaken. De onderzoekers spreken van een algemeenheidsmythe: de algemene formulering van het probleem verhuult het seksespecifieke karakter. De problemen waar het beleid een oplossing voor zoekt zijn namelijk belangrijke elementen van hegemoniale mannelijkheid, zoals grensoverschrijding, competitie en lichamelijk krachtsvertoon. Echter door de dominante mannelijkheid te verhullen in algemene termen wordt ook de oplossing voor deze problemen gezocht in stereotiepe mannelijkheid als (de groei naar) de kostwinner en een krachtig lichaam door het bevorderen van de deelname aan sport.

De tweede beleidstekst 'Kennis in Beweging' gaat niet over mensen die problemen hebben of problemen maken, maar om de productie en verspreiding van nieuwe kennis. De mannelijkheidsanalyse is hier moeizaam, aangezien geen sprake is van een directe doelgroep, en pas een verdergaande analyse van technologische vernieuwing een invalshoek biedt. We ontmoeten hier de beperking van het analysemodel, aangezien kennis over het beleidsterrein voorwaarde is om de genderspecifieke lading van het beleid te onderkennen. Pas bij zicht op vragen als wie zijn de ontwerpers en wie de gebruikers van nieuwe kennis kan een betere inschatting van de impliciete mannelijkheidsbeelden worden gemaakt. De vooraf geconstrueerde dominante beelden van mannelijkheid vinden we hier slechts moeizaam geconstrueerd terug.

De grote winst van het onderzoeksrapport is dat de focus verlegd is naar de 'on geziene' mannelijkheid, waardoor in de beleidsvoorbereiding de probleemdefinitie meer gericht kan worden op de werking van gender. In het beleid van de rijksoverheid werd mannelijkheid niet benoemd en niet gezien; alleen vrouwen werden in het licht van emancipatiedoelstellingen geproblematiseerd. Het is voor beleidsonderzoekers echter zaak de hand aan het stuur te houden en de genderspecifieke benadering in algemeen beleid te voorzien van een contextuele blik met bijbehorend instrumentarium.

Trudi Nederland